

שיכול לצרפו עם מעשר אחר (דרבנן) או לחלל מעשר אחר על מטבע גדול ולחלל גם את זה על אותו מטבע.

דפים נג — נד

קכא. חומש שאמרה תורה — כמה הוא? חמישית מלגו או חמישית מלבר?

הוכיחו מסתם משנה במסכת ערכין שהחומש שאמרה תורה בפדיון הקדש — מלבר הוא וכן הוא כל 'חומש' (שבתורה), כלומר חמישית מהסך הכולל שהוא רבע מהקרן — כגון הפודה הקדש השוה עשרים, נותן עשרים וחמש להקדש. ומחלוקת תנאים בדבר; רבי יאשיה אומר חומש מלבר (ויסף תְּמַשְׁתוּ עליו — שיהא הוא וחומשו חמשה). רבי יונתן אומר: מלגו (תְּמַשְׁתוּ — חומשו של קרן). להלכה, חומש מלבר, כסתם משנה בערכין.

דף נד

קכב. א. האם מתן החומש מעכב בפדיון מעשר שני והקדש?

ב. האם דין החומש כדין הקרן שממה שזה ניתן זה ניתן, אם לאו?

ג. האם שייך חיוב חומש על החומש?

ד. האם החומש נידון כתחילת הקדש או כהקדש שני (= הקדש המותפס תחת הקדש אחר)? האם יש תוספת חומש בפדיון הקדש שני?

א. הוכיחו ממשנת דמאי שאין החומש מעכב, לפי שהוא תוספת העומדת לעצמה ואינו בכלל הפדיון עצמו — שלכך אין חומש בפדיון דמאי, הואיל ואין החומש מעכב בדאורייתא אינו בדרבנן. ורצו לתלות שאלה זו במחלוקת תנאים, ודחה רב פפא שלדברי הכל אין החומש מעכב את הפדיון, אלא שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע האם עד שלא הוסיף חומש מותר באכילת המעשר מחוץ לירושלים, או שמא אסרו חכמים לאכלו מחשש שמא יפשע ולא יתן חומש. וכן בהקדש אמרו חכמים לא חילל עד שיוסיף חומש. ורבי מחלק; בהקדש, הואיל והגזברים תובעים אותו בשוק — אין לחוש לפשיעה. משא"כ במעשר. ובשבת אפילו במעשר יאכל, משום וקראת לשבת ענג. אמר רבי יוחנן: הכל מודים בשבת בהקדש שחילל, משום עונג שבת ועוד שהגבאים תובעים אותו בשוק. (מדבריו למדנו שלדברי הכל אין החומש מעכב).

א. כן פסק הרמב"ם שבשבת בהקדש — חילל (ערכין ז, א). אבל לענין מעשר פסק הרמב"ם (מעשר שני ה, יב) כרבי יהושע שאסור לאכול המעשר כל עוד לא נתן החומש, אפילו בשבת (ע"ע אמת ליעקב בבאור טעמו). ויש פוסקים כרבי (מובא במאירי).

ב. יש אומרים שאם נתן משכון על החומש, שוב אין חשש פשיעה ורשאי לאכול אף בחול (מובא במאירי).

ג. הואיל והחומש אינו מעכב, יש לעיין בספקות [כגון טומטום ואנדורוגינוס שפדו, שהם ספק אשה — שאינה מוסיפה חומש לר"ת], האם מוסיפים חומש משום חומרא בספק דאורייתא, או שמא נידון כספק ממוזן (עפ"י מנחת חינוך תעג, ט).

ד. מבואר בתוס' שגם לפי הצד שחומש מעכב, אם חילל שזה מאה מנה על פרוטה — מועיל, ובלבד שיאמר 'הוא וחומשו'.

יש מי שכתב מסברא שהוא הדין אם חילל הקרן בשווי, ואת החומש חילל על פרוטה אחת — מועיל, הגם שאינו חמישית ממה שפדה את הקרן. וכן להפך, עבר וחילל קרן מאה מנה על פרוטה, צריך לכתחילה ליתן חומש לפי הערך האמיתי, דהיינו עשרים וחמש (עפ"י אילת השחר. וע' גם מנחת שלמה ח"א סו ד"ה עוד רחש, שצדד שהחומש נקבע לפי הערך שהוא מחשיב את המעשר ולא לפי מה שפודה בפועל). ויש מי שכתב שגדר 'חומש' הוא חמישית מהדמים שפודה בהם, ולא חמישית משווי המעשר או ההקדש (ע' קהלות יעקב זרעים כב. וכן נקט כהנחה מוסכמת הגר"ש בחדושי — קסב). ומדבריו נראה שאם החומש אינו שווה חמישית ממה שמתפס בפדיונו, לא יצא ידי חובת 'חומש'.

ב. נסתפקו בגמרא האם חומשו כמותו אם לאו. ונפקא מינה למחלל הקדש, האם יכול ליתן החומש בקרקע או שמא דינו כקרן שאין ההקדש מתחלל על הקרקע. וכן לענין תשלומי תרומה המשתלמים בפירות חולין בלבד. וכן לענין חילול מעשר על אסימון (ושאר חפצים. איה"ש). ואמר רבא שחומשו כמותו (שממה שזה משתלם זה משתלם, אבל יש חילוקים אחרים ביניהם, לענין תוספת חומש על חומש ולענין שאין החומש מעכב. עתוס' וש"ר). וכן סיעו רבינא מהברייתא.

ג. לענין גזל ותשלומי תרומה שנינו שנותן חומש על חומש, כגון שכפר ונשבע על החומש והודה, או זר שאכל החומש שנתן לכהן. (וחמשתי — לשון רבים; ויסף חמשייתו עליו — קח וא"ו ד'ויסף' והשלך לסוף המלה הסמוכה, הרי 'חמישתו' — לשון רבים). וכן לענין חילול הקדש, אמר רב טביומי בשם אביי: מוסיף חומש על חומש (ויסף חמישית כסף ערכך עליו — מקיש חומשו לכסף ערכו).

א. כן נראה מדברי הרמב"ם (ערכין ז, ב. ע"ש באו"ש ועוד; אבי עזרי מעילה א, ה. והמנ"ח (שנג, ג) כתב שהרמב"ם השמיט דין זה). וצ"ע בדברי המאירי שנקט כדין פשוט שאין חומש על חומש בפדיון הקדש.

ב. בנהנה מן ההקדש, יש חומש על חומש, שאם חזר ונהנה בשגגה מן החומש — מביא חומש עליו (רמב"ם מעילה א, ה; מאירי).

אבל לענין מעשר לא נזכר בשום מקום, אף לא כספק, דין תוספת חומש על החומש.

ד. אמר רבא: חומש — כתחילת הקדש דומה [ולא כהקדש שני]. ולכן אעפ"י שאמר רבי יהושע בן לוי, על הקדש שני אין מוסיף חומש בפדיונו (ואם המקדיש יגאל את ביתו... — ולא המתפיס; ואם בבהמה הטמאה... — ראשונה משמע), החומש אינו בכלל זה, ויש תוספת חומש על החומש, כאמור. א. יש מדייקים מדברי הרמב"ם (מעילה א, ה) שאין תוספת חומש בנהנה מהקדש שני (ע' אבי עזרי שם באורך).

ב. במעשר, מוסיף חומש על חילול שני, כמוכח במנחות פב (תוס').

דין מעילה אמור גם בהקדש שני.

דף נה

קכג. מה דין האומר 'פרה זו תחת פרה זו של הקדש'; 'טלית זו תחת טלית זו של הקדש'? ומה הדין כאשר שם דמיהם, 'פרה זו בחמש סלעים תחת פרה של הקדש'...?